

LEVI MAURITZSSON:

Utrikeskrönika

Efter ett års frånvaro återkommer Levi Mauritzsson i detta nummer med sin utrikeskrönika. Han summerar sina intryck från Helsingforskonferensen 30/7-1/8 samt presenterar ett exklusivt samtal som han vid det tillfället förde med ambassadören Max Kampelman, chefen för USAs delegation vid nedrustningsförhandlingarna i Genève och tidigare vid uppföljningskonferensen i Madrid.

Levi Mauritzsson är svensk journalist, numera verksam i München. Han medarbetar regelbundet i Svensk Tidskrift.

Den konferens som Finlands regering mycket noggrant organiserade i dagarna tre vid månadskiftet juli-augusti hade egentligen varit tänkt som en högtidlig påminnelse om att det just hade gått 10 år sedan 35 nationers politiska ledare i Finlandia-hallen satte sina signaturer under det så kallade slutdokumentet om säkerheten och samarbetet i Europa. Avsikten hade nog varit att de 35 ländernas utrikesministrar skulle hålla högtidstal, kanske att några av dem skulle träffas privat för att utbyta ett och annat allvarigare ord och sedan återvända till sina semesterboningar. Att det till slut inte blev riktigt så, finns det flera orsaker till.

En var att Sovjetunionens nya ledare kort före konferensen skakade om ordentligt bland sina medarbetare, varvid landet bland annat fick en ny utrikesminister, hittills helt okänd för andra än kanske kommunistbyråkrater i Georgien. Helsingfors blev därmed ett välkommet tillfälle för herr Sjevvardnadze att presentera sig inför den nyfikna världen.

En annan orsak var att västvärlden – och därmed menas nu inte bara USA och NATO-länderna, utan i allra högsta grad även värdlandet Finland och andra neutrala och icke-allierade stater – ja alla utom kommunistländerna – i sina tal betonade missnöjet med att Slutdokumentets tredje korg, gällande respekten för de mänskliga rättigheterna samt fritt utbyte av information oavsett gränserna, under det gångna decenniet grovt ignorerats av Sovjetunionen och dess allierade. Dessa länder fästes därmed vid skampålen redan från den finske presidenten Koivistos öppningstal som, för att komma ifrån Finland, var ovanlig fränt och

entydigt. Det var ingen tvekan om vilka han syftade på, utan att han för den skull behövde nämna något land vid namn.

Tendensen blev ännu tydligare på öppningsdagens eftermiddag, då först Sovjetunionens och kort därefter USAs utrikesminister höll sina anföranden. Herrarna Sjevardnadze och Shultz talade nämligen fullständigt förbi varandra och därmed tycktes konferensen vara över. Sovjetunionen hade valt att bygga upp sitt tal som en maktdemonstration. Stormaktspolitiken och rustningsfrågorna – med en lång rad av lika obevisade som ensidiga beskyllningar mot USA – var huvudtemat. Georg Shultz däremot talade nästan uteslutande om respekten för mänskliga rättigheter, respektive om bristen på sådan i den kommunistiska världen. En tredjedel av hans framträdande togs upp av en detaljerad uppräknings av ett tjugotal fall i Sovjet, Polen och Tjeckoslovakien. Skillnaden var så påfallande och intrycket så starkt, att ledarskribenten i en av Sveriges största tidningar med besvikelse i rösten helt spontant kommenterade:

– Ja, men nu kommer väl hela världen att tycka att Shultz var väldigt bra, medan Sjevardnadze var botten.

Det var alltså det som bekymrade honom. De som, med mig, kanske trodde att Sverige, och inte minst dess massmedia, traditionellt sympatiserade med en humanitär utformning av politiken blev en smula förvånade . . .

Uppdelningen efter talets innehåll blev alltså i stort sett kommunistblocket mot övriga världen och så fortsatte det ända till konferensens slut. Men utanför Finlandia-hallen hade andra sammanträffanden ägt rum; inte minst då tretimmars-

mötet Shultz–Sjevardnadze på USA-ambassadörens residens. Vid presskonferensen därefter hade den tidigare så aggressiva tonen mellan de båda supermakterna bytts ut till förmån för, om inte samförstånd, så åtminstone en anda av ömsesidig respekt, av vilket man kunde dra slutsatsen, att positionerna vid nedrustningskonferensen i Genève och inför toppmötet Reagan–Gorbatjov inte var så låsta som somliga ville göra gällande.

Under konferensdagarna fick jag tillfälle till ett utförligt samtal med ambassadören Max Kampelman, som är USAs chefsförhandlare vid Genève-samtalen och som dessförinnan ledde sitt lands delegation vid konferensen i Madrid, där man skulle ta reda på hur Helsingforsavtalet efterlevdes. Han är alltså lika mycket berest i frågor gällande nedrustningen som på de mänskliga rättigheternas område. I allt väsentligt redovisas samtalet här nedan.

Samtal med Max Kampelman

Fråga: Vid denna konferens, som ska markera att det har gått 10 år sedan den så kallade Slutakten undertecknades här i Helsingfors, syntes ända från den finske presidenten Koivistos öppningstal som en röd tråd tendensen att söka för-ena säkerhetsaspekten med respekten för mänskliga rättigheter. Det är – om jag förstår saken rätt – en helt ny tanke. För tio år sedan fanns det ju här i Helsingfors bland delegaterna rentav mistro inför idén att överhuvudtaget inkludera frågor gällande mänskliga fri- och rättigheter i Slutakten . . .

Svar: ... Ja, men det är ju det stora bidraget av Slutakten från Helsingfors. Som ni säkert minns hade västsidan – alltså samtliga västländer – vägrat att skriva under avtalet om det inte kom att innehålla en viktig del gällande de mänskliga fri- och rättigheterna. Och Sovjetunionen accepterade. Vi menade att fred bestämmer helheten av våra relationer och, när allt kommer omkring, är ju mänskliga rättigheter, mänsklig värdighet, själva essensen av det.

F: Anser ni alltså att frågan om europeisk säkerhet är fast sammanfogad med respekten för mänskliga rättigheter; att man inte kan lösa det ena utan det andra?

S: Man kan naturligtvis syssla med var och en för sig. Men om det är fred vi söker, och förståelse, och samarbete, ja då måste vi göra framsteg på båda dessa områden. I grunden kan man ju fråga om ett land som för krig med sitt eget folk kan bli trott om att inte föra krig mot sina grannar? Det är detta som var grundförutsättningen med Slutakten i Helsingfors. Vi vill ha fred mellan folken och deras regeringar. Vi vill ha fred mellan regeringarna. Vi måste arbeta för det. Och i Slutakten från Helsingfors står det, Sovjetunionen accepterade det och 35 länder accepterade att dessa frågor hör samman.

F: I sitt öppningstal citerade den finske presidenten Koivisto sin föregångare Urho Kekkonen, som sade att säkerheten innebar att öppna dörrar snarare än att bygga murar. Den brittiske utrikesministern sir Geoffrey Howe var sedan

inne på samma linje som han sammanfattade med att säga att politik handlar först och främst om människor, om individer. Och er egen utrikesminister Shultz hade inte en enda sida i sitt tolvsidiga tal, där han inte nämnde de mänskliga rättigheterna. Kan det ha varit ren slump?

S: Nej, det var inte någon slump. Det är faktiskt planerat så. Det är en gemensam tanke som förenar västvärlden, vare sig det gäller neutrala länder som Finland, Sverige, Schweiz eller staterna inom NATO-alliansen som Västtyskland, Storbritannien, Frankrike eller USA. Enligt den tanken är det mänsklig värdighet som är grunden till allt. Där ligger det stora bidraget från Helsingforsavtalet. Låt oss leva upp till det om vi vill ha verklig säkerhet mellan oss.

F: Ni säger att det var planerat. Menar ni att de västliga regeringarna på något sätt i förväg hade koordinerat sina steg och sitt framträdande vid konferensen?

S: Nej det fanns ingen koordination, det behövs helt enkelt inte. USA har inte större rätt att anse sig vara försvarare av de mänskliga rättigheterna än säg Luxemburg eller Finland eller våra allierade. Vi är alla demokratier. Vi har inget monopol själva. Alla dessa utrikesministrar uttalade bara vad de tror på, vad deras länder tror på och vad vi alla tror på. Det är bara de totalitära regimerna som är rädda för respekten för mänskliga rättigheter och så vänder vi oss till Sovjetunionen och säger till dem:

– Ni har skrivit på ett avtal år 1975. Ingen har tvingat er att skriva på. Bresnev undertecknade det av egen fri vilja i

hela sin regerings namn. När ni alltså skrev på avtalet, då får ni leva upp till det, för om ni inte lever upp till de avtal som ni undertecknade, hur kan vi lita på att ni kommer att hålla andra avtal som vi skulle komma överens om?

F: Därmed kommer vi till er speciella uppgift. Ambassadör Kampelman, Ni leder Förenta staternas delegation vid nedrustningskonferensen i Genève. Er sovjetiska motpart Julij Kvitsinskij är ju också närvarande i Helsingfors. Hade ni överhuvudtaget träffat varandra?

S: Naturligtvis hade vi träffats. Men inte för några seriösa diskussioner. Våra förhandlingar äger rum i Genève, inte i Helsingfors.

F: Om jag inte har alldeles fel är båda sidor, även om det är av olika anledning, missnöjda med de framsteg – eller snarare sagt med bristen på framsteg – som gjordes i Genève. När ni har talat med Julij Kvitsinskij här i Helsingfors har ni kanske kunnat spåra några tecken på att isen håller på att brytas?

S: Det var inte meningen med våra samtal här. Det vill jag göra alldeles klart. Men jag tar gärna tillfället i akt att belysa det amerikanska intrycket av förhandlingarna i Genève. Vi är inte så missnöjda. Vi hade kanske velat se litet snabbare framsteg – det är sant. Vi vill göra oss av med alla kärnvapen och vi skulle vilja göra det genast. Nu ser vi alltså att förhandlingarna tar längre tid. Men vi räknade med att det kommer att ta viss tid. Det finns grundläggande skiljaktigheter oss emellan. De måste förstås. De

måste lösas. Vi anser alltså att förhandlingarna i Genève framskrider på ett ordnat sätt. Sovjetunionen säger till alla, att de är alarmerade, att vi har kommit in i en återvändsgränd, att vi har åkt fast. Uppriktigt sagt är det inte så. Det är ju löjligt. Jag kastar inte bort min tid i Genève. Jag gav upp ett yrke bara för att åka dit och förhandla seriöst, därför att jag uppriktigt tror, att det är viktigt att Amerikas Förenta Stater och Sovjetunionen gör allt de kan för att befria denna världen från atomvapen och uppriktigt sagt ogillar jag beskyllningen att vi, USA, inte förhandlar. Och jag förstår inte varför de försöker skrämma världen. Verkligheten är den, att vi talar, vi ställer varandra frågor, vi försöker förstå varandra. USA i vart fall klargör sin position. Vi har formulerat ett antal förslag, som ligger fast på förhandlingsbordet. Vi diskuterar dessa förslag. Jag hade velat att ryssarna rörde sig litet snabbare. Men jag förstår också, att de har haft ett byte i ledningen. Vi kan inte förvänta oss att de kommer att röra sig särskilt snabbt. Jag vill betona att den amerikanska positionen är tålmodig.

F: Har ni kunnat märka någon ny anda, en ny atmosfär sedan den nye ledaren tog vid?

S: Nej, det fanns inte tid att se något sådant i Genève. Strax före vårt första möte trädde Gorbatjov in i sin nya funktion. Tjernenko dog samma dag vi kom till Genève. Det fanns inte tid för någon sorts dramatiska förändringar. Låt mig säga så här: Jag har naturligtvis noggrant lyssnat till och läst Gorbatjovs uttalanden och jag har tagit del av Sjevards

nadzes nuvarande åsikter. Vi kan ännu inte se några skillnader mellan vad Gorbatsjov säger och vad hans föregångare hade att säga; mellan vad den nye utrikesministern säger och vad hans föregångare brukade säga. De här är yngre människor och de verkar vara något mera avspända. Vi välkomnar det och jag tror att vi kommer att vara i stånd att tala med varandra. Jag hoppas det. Men världen skulle begå ett allvarligt misstag om den hade förväntat sig att bara för att vi har att göra med nya ansikten, kommer vi att få nya budskap. Det kommer att dröja en stund.

F: Den 29 juli meddelade Mikhail Gorbatsjov, att Sovjetunionen utlyser ett ensidigt moratorium gällande alla kärnvapenförsök från och med den sjätte augusti. Sovjetunionen förväntar sig, enligt dess utrikesminister att USA kommer att svara positivt och avbryta sina kärnvapenprov. Kan ni kommentera?

S: Mycket gärna. Jag vill inte ifrågasätta förstesekreterarens eller utrikesministerns goda tro, men jag skulle vilja förklara varför USA är skeptiskt till detta. Vi vet med säkerhet att Gorbatsjov föreslog ett fem månaders moratorium just när han avslutade ett accelererat program för kärnvapenprov. Han har redan gjort det som ursprungligen planerades för de kommande fem månaderna. Först hade alltså militärerna gjort det, sedan övertygar de ledningen att gå och kräva ett fem månaders moratorium, så att vi inte skulle vara i stånd att matcha det. Det är förståeligt om vi betraktar det med skepsis. Vi har dessutom en annan erfarenhet. Sent på 1950-talet acceptera-

de vi ett liknande erbjudande. Plötsligt, tre år senare, utan någon som helst förvarning, bröt Sovjetunionen ensidigt mot detta avtal och startade ett massivt program av sprängningar och prov. John F Kennedy, som var vår president på den tiden, sade då: 'Aldrig mer kommer Förenta staterna att acceptera ett sådant moratorium med Sovjetunionen utan en möjlighet till inspektion, utan verifiering.'

Och nu ser vi här igen att de vill att vi sätter stopp, när de nu har gjort sitt och dessutom utan någon som helst möjlighet till verifiering. Vi är skeptiska mot varje förslag till frysning utan en möjlighet till verifiering. Det är detta som är problemet.

F: Ni verkar mycket starkt betona verifieringen ...

S: ... det är klart att vi gör det, beklagligtvis, vill jag betona. Om det hade varit Canada vi förhandlade med skulle vi behöva betona verifieringen betydligt mindre. Men vi har nu haft oändliga erfarenheter med Sovjetunionen, inkluderande Slutdokumentet från Helsingfors, inkluderande frågor i samband med den biologiska krigföringen, inkluderande moratoriet jag just talade om. Denna vår erfarenhet leder oss till slutsatsen att vi måste ha avtal med Sovjetunionen, i världsfredens intresse. Men de kan inte vara meningsfulla för oss utan att man kan kontrollera att de följs.

Jag betonar detta även när det gäller de nu också aktuella kemiska vapnen. Vi vill ha en överenskommelse, vi vill göra oss av med alla kemiska vapen, det är en mycket viktig punkt för oss, men vi vill

att avtalet ska kunna verifieras, så att vi kan vara säkra på att inga vapen blir kvar.

Jag måste uppriktigt säga att jag är besviken över den här kritiken mot oss. De sovjetiska myndigheterna vet ju mycket väl, att vi skulle föredra ett förhållande gentemot dem utan några som helst kärnvapen; inga SS-20, inga Cruise-missiler, inga kemiska vapen på vår sida eller på deras, men vi ska inte låta tvinga oss in i ett läge, där de har kemiska vapen och inte vi, där de har SS-20 och vi inte har jämförbara vapen alls. Nej låt oss gå och göra oss av med allt.

F: Här i Helsingfors talade den sovjetiske ministern Sjevardnadze om den amerikanska planen på ett rymdförsvär och kallade det ett system för aggression i rymden. Men inte nog med det. Han påstod också att USA i Västeuropa hade placerat ut nya amerikanska vapen som är kapabla att dela ut det första slaget. Vad säger ni om det?

S: Ministern menade de så kallade medeldistansvapnen, de som inte når över oceanerna, men som slår mot mål på något kortare avstånd. Sovjetunionen började med en massiv installation av den här typen av vapen, de så kallade SS-20, och i dag finns över tusen sådana riktade mot varenda stad i Västeuropa. Därför vände sig USA och deras NATO-allierade till Sovjet och sade:

– Varför gör ni detta, det är ju destabilisering. Vi har inga sådana vapen riktade mot er i Europa. Låt bli att fortsätta.

De vägrade att låta bli. Då sade NATO, om ni inte drar tillbaka era va-

pen kommer vi att installera våra Pershing och Cruise missiler, som är vapen av motsvarande typ. Vi sätter inte upp lika många som ni har, bara 547 mot de 1400 som ni har eller planerar att ha. Men vi sätter inte upp dem om ni går med på att dra tillbaka era SS-20. De vägrade, så vi började placera ut missilerna som ministern Sjevardnadze talade om som vapen, kapabla att dela ut det första slaget. Men deras SS-20 då, är inte det vapen kapabla att dela ut det första slaget mot europeiska städer? Vi började förhandla 1981 för att lösa det här problemet. Det första förslaget vi lade fram för dem var:

'Vi placerar inte ut våra Pershing och Cruise missiler om ni drar tillbaka era SS-20.' Det var det kända noll-noll förslaget, det som skulle resulterat i att det till slut inte fanns några sådana vapen alls. De vägrade. Och nu, när vi har installerat våra missiler – mycket färre än vad de har – nu beskyller de alltså oss för att ha "first strike"-vapen riktade mot dem. Då säger jag så här:

'I Amerikas Förenta Staters namn upprepar jag: Vi drar bort alla dessa Pershing och Cruise missiler som herr Sjevardnadze är så bekymrad för. Vi drar tillbaka alla dem som vi redan har placerat ut om Sovjetunionen tar bort sina SS-20.

Noll-noll är fortfarande ett gällande alternativ, Sovjetunionen vägrar fortfarande att acceptera det. Ni måste förstå att jag inte kan ta Sovjetunionens argument på allvar. Vi är ju beredda att dra tillbaka våra missiler om bara de drar tillbaka sina.

F: En sista fråga. Om jag alltså förstår Er rätt, är USA:s ståndpunkt i fråga om nedrustning noll-noll-alternativet – ett fullständigt avskaffande av kärnvapen och även betydande nedskärning av de taktiska, konventionella vapnen.

Och om jag fattade rätt så är USA:s ståndpunkt i fråga om mänskliga rättigheter: Låt oss öppna gränserna och följ Slutdokumentet från Helsingfors.

Men det skulle ju innebära ett sönderfall av de båda mot varandra stående, militära blocken. De är baserade på oförenliga ideologier och ledda av de båda supermakterna. Om man nu avskaffade alla kärnvapen, om alla människor hade fått leva fritt, hade vi ju inte behövt några ideologiskt baserade militära block. Tror ni verkligen att det är möjligt?

S: Jag tror att vi är oss själva skyldiga att försöka. Vi lever nu i en värld där möjligheterna att förgöra varandra är enorma. De befintliga vapnens destruktiva kapacitet är verkligen skrämmande. Och jag tror att ett land som är så starkt som USA, som har ansvaret att vara ledande bland de fria folken, också har skyldigheten att som bäst försöka att leda dem mot avrustning, mot en större förståelse.

Nu frågar ni: 'Kan det fungera?'

Det kommer aldrig att fungera om vi inte försöker. Jag tror – när jag ser på mänsklighetens historia – att man där hela tiden kan följa en utveckling mot högre former av civilisation. Det händer

inte om inte människorna försöker. Och de som försöker i dag, kanske inte ens kommer att leva tillräckligt länge för att se resultatet, men deras barn och deras barnbarn kanske kommer att uppleva det. Vi i de demokratiska länderna tror på det. Det finns, tror jag, någonting religiöst i själva grunden till den demokratiska idén. Det är tanken på broderskap mellan människorna och om mänsklig värdighet. Vad vi talar om är det politiska uttrycket för denna religiösa idé. Och jag tror att i det långa loppet rör sig människan, och den mänskliga civilisationen framåt, till en högre dimension. För att det ska vara så måste man göra någonting åt det. Det är vad mitt land försöker att göra. Det är vad våra allierade försöker göra; vad andra demokratiska länder försöker att göra. Det är vad även många människor i Sovjetunionen försöker att göra.

Det är, tror jag, inte i Sovjetunionens eller i de sovjetiska ledarnas intresse, att leva i en värld fylld av rädsla för kärnvapen. De har allvarliga ekonomiska och sociala problem. De lägger ut 15–17% av sin BNP på försvar. Det undergräver deras möjlighet att överleva. Jag hoppas att de kommer att förstå att det är i deras intresse att skära ner vapenarsenalen. Tills de inser det måste vi, tyvärr, hålla vår vapenarsenal, men vi måste hela tiden upprepa för dem: Låt oss reducera, på båda sidor, låt oss försöka. Om vi inte säger det, kommer det aldrig att hända.